

ОСНИВАЊЕ УНИВЕРЗИТЕТСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У БЕОГРАДУ

Пре четрдесет година, 24. маја 1926, отпочео је рад у Универзитетској библиотеци Београдског универзитета. У овом раду приказана је прва страница њене историје. У њему је изнето како је настала идеја и потреба за оснивање опште библиотеке у највишој српској школи, њен зачетак, подизање и отварање.

Идеја и потреба за оснивање библиотеке у највишој српској школи

Идеја о оснивању библиотеке у највишој српској школи и потреба за њом стари су толико колико је стара и српска књига, која је поникла на тлу словенске писмености.

Код Словена национална писменост почела је онда када су они добили своје писмо. Шта је за њих значило писмо најбоље се види из писања Црнорисца Храброг на крају IX века:

„Пређе Словени не имађаху књига, писмена но цртама и резама бројаху и гатаху, будући још многобошци. А крстивши се, мучаху се римским и грчким писменима писати словенску реч без уређености.“

Из времена када су Словени у IX веку добили словенско писмо сачувана је једна словенска песма, сматрана у науци за најстарију писану словенску песму, у којој се истиче значај књиге:

„Слушајте, словенски народе...
туђим језиком звона глас слушате...
Јер су наги сви без књига народи,

не могући борити се без оружја
с противником душа наших...“

Познато је да су ученици св. Ђирила и Методија, састављачи словенске писмености, основали у Охриду школу и ту умножавали словенске књиге и њима учили ђаке. И св. Сава, који је целог свог живота био „учитељ о[та]ч[а]ства нашега“, отпочео је свој просветитељски рад оснивањем школе на Атосу, где су учили словенски калуђери. Он се старао да се користи грчком културом и зато је отпочео књижевни рад превођењем са грчког. Превођење и преписивање књига вршио је у манастиру Хиландару, коме су он и његов отац Симеон поклонили на првом месту књиге. Те књиге послужиле су за основ библиотеци у Хиландару, где је св. Сава основао школу, у којој су се дуже време школовали највиђенији представници српске државе. Отуда се сматра да је св. Сава основао уједно и библиотеку, која је служила тој школи дуго време као највишој српској школи. Он је пренео књигу из Хиландара и у целу земљу. „Архиепископље књиги“ дао је Студеници и другим центрима ондашње Србије, где су осниване и библиотеке. Касније у преписивачким центрима умножаване су књиге, а затим у штампаријама. Овим књигама одржаван је рад на књижевности и у доба Стевана Лазаревића, као што су одржаване школе у Пећи, Морачи и другим местима.

Борба за српску књигу ћирилицом и њено место у школама трајала је вековима. У тој борби учествовао је и Доситеј Обрадовић. Зна се да је Доситеј Обрадовић почео

„био оснивати књигосохранилиште“ у „Народном бјелградском училишту“, које се у записима на књигама назива „Училиште илиричко“ или „Велика србска школа“. То је у ствари Велика школа у Карађорђевој Србији. Доситеј је и своје књиге завештао овој школи. После пада Београда 1813. престао је рад и Велике школе, а књиге су растурене.

Према једном помену претпоставља се да је 1817. имало библиотеку „Више училиште србско“ тзв. Нормала у Београду.

Године 1830. основана је у Београду Виша школа, звана Верховно училиште, у којој је за првог учитеља постављен Димитрије Исаиловић, професор Педагогичског института србског у Сомбору. Он је још раније писао Вуку Караџићу да му јави „може ли он имати надежду ухљебљенија гди код школа, библиотека или типографије“. На основу овога може се претпостављати да је он у овој школи настојао да оснује и води библиотеку, и то по узору на библиотеку која је била у сомборској школи, којој су професори ударили темељ још 1817. Та библиотека звала се „Народна србска библиотека“ и у њеном оснивању учествовао је и сам Исаиловић. Осим тога, познато је да се као професор Верховног училишта, званог још и Велика школа, претплаћивао на више примерака појединих књига, вероватно за своје ђаке.

Попечитељство просвјештенија је извештало кнеза Милоша 15. јуна 1838. да ће, кад се оснује Лицеј, „нежно бити да се прилична библиотека прибави и снабдије, којом ће се како професори и ученици к обогаћенију знанија своји у сваком случају послуживати и ползовати моћи“. Због тога је Попечитељство 27. јуна наредило да се предузму кораци за набавку књига „за библиотеку, која ће пристројити се имајућем Лицеју нуждна бити“.

Лицеј, који је неко време називан Велика школа, основан је у обновљеној Србији у лето 1838. као највиша школа, али његова библиотека тада није основана. Због тога су се 1840. професори жалили Попечитељству просвјештенија да немају библиотеку, „која би иначе у смотренију совершенијег изграђивања школски предмета и благопотребног занимања ученика од велике ползе била“. Они су тада тражили да

се законом о Лицеју што пре обезбеди потребна библиотека као један „од првих средстава к даљем изображенију и ученика и учитеља“.

„Библиотека Лицејска“ је основана тек 1844. По *Устројенију јавног училишног настављенија* од 23. септембра 1844. основана је општа библиотека „за све науке и за цео Лицеј“, која је по чл. 47 тога закона сматрана „научним средством“, а „непосредствено надзирање над Библиотеком повјерено је дјеловодитељу“ Лицеја. Њему је стављено у дужност „Библиотеку чувати, у реду држати и за њу одговарати“. Први такав дјеловодитељ — библиотекар у Лицеју био је његов професор др Јанко Шафарик.

Ову библиотеку помагало је више њих у књигама, а највише Школски фонд, основан 1841. Од 1845. добијала је и обавезни примерак књига штампаних у Београду. Библиотека од самог почетка била је тесно повезана са Лицејем. Према новом *Устројенију* од 15. септембра 1853. Лицејски савет је био дужан да се стара о набавци књига, и то по одобрењу Попечитељства просвјештенија, и да бира библиотекара, који је могао бити и из редова професора. Библиотекар је биран „један пут за свагда“, и вршио је дужност библиотекара поред своје професорске дужности.

Треба истаћи да је према овом *Устројенију* Библиотека сматрана „научним средством“. То сведочи колико је тада цењена улога библиотеке у раду највише школе. Ово је још значајније кад се зна да су се тада Лицејском библиотеком служиле и друге београдске школе.

После 1853. улога Библиотеке Лицеја била је још више цењена. Због тога су јој додељивани високи кредити, а имала је и дародавце у књигама, између којих се истакао и Јован Ризнић, родом из Трста, угледни наш трговац који је живео у Гопчицама код Одесе.

У време када је Библиотека Лицеја највише напредовала појавила се једна по њу штетна жеља код професора. Школске године 1856/57. предложено је да се из Библиотеке Лицеја издвоје оне књиге које су поједини професори желели да имају у својим кабинетима — семинарима. Савет Лицеја се није са овим сложио, па је решио

да се из Библиотеке могу узимати књиге, с тим што се морају направити спискови по којима ће Библиотека водити задужења, а професори који их узму да одговарају за њих.

Пошто је 24. септембра 1863. Лицеј проглашен Великом школом — академијом и Лицејска библиотека променила је свој статус. У чл. 48 Закона о Великој школи наглашено је да ће „научна средства“ Велике школе, као што су библиотека и кабинети, бити под управом професора и одређених лица. Међутим, Академски савет је 8. октобра 1863. предложио Попечитељству просвјештенија, да нареди да се „Академска библиотека“ присаједини Библиотеци тога Попечитељства, с тим да се држи „у одвојеним рафовима, како би се у случају нужде опет одвојити могла“, а да се у Великој школи задрже само „стручна дјела“. Попечитељство просвјештенија сагласило се са овим предлогом и наредило да се Библиотека пресели у зграду коју је поконио Миша Анастасијевић, и то у собу која је била одређена „за читање при великој библиотеци“, тј. Библиотеци Попечитељства просвјештенија.

Приликом сеобе библиотека је подељена. Један део дат је библиотеци Попечитељства просвјештенија, из које се доцније развила Народна библиотека, а други део остао је при Великој школи. Од тога времена Библиотека Велике школе почиње да се гаси.

Ђаци и професори увиђали су каква је погрешка учињена што је дозвољено да највиша школа остане без библиотеке. Један од професора, који је раније тражио издавање књига из његове струке, тражио је 1869. у својству ректора Велике школе да се у Великој школи отвори читаоница, у којој би ђаци могли добијати и читати књиге из Библиотеке, тј. оног дела који је био задржан у школи, али није био приступачан ђацима. Пошто није могла да се добије просторија за читаоницу, решено је да се ђацима дозволи да се служе читаоницом Библиотеке Попечитељства просвјештенија.

Питање Библиотеке Велике школе покретано је у више наврата и покушавано је да се позитивно реши. Настојало се да се „Ручна библиотека Велике школе“, како је често називана, повећа куповином или

поклонима књига. У пројекту за измену Закона о Великој школи, који су саставили професори те школе 1868, предлагано је да Библиотеком рукује секретар школе. Године 1898. Велика школа се заузимала да се Библиотеци дају издања Државне штампарије, а 1900. тражено је да се у Закон о штампи унесе одредба по којој би Библиотека добијала обавезни примерак свих издања у земљи, али у томе се није успело.

Касније, према предлозима о преуређењу Велике школе, библиотекар је имао да буде посебан чиновник задужен за обављање послова Библиотеке. По Закону из 1896. одређено је да Библиотеком рукује секретар Велике школе, коме се могло доделити једно лице, као помоћ. У Уредби Велике школе, која је донета исте године, каже се да секретар „рукује Општом библиотеком по правилима о школској библиотеци, која ће се нарочито издати“. О тим правилима говорило се и у Општој уредби из 1900, када су донете факултетске уредбе. Те године учињен је покушај да се заведе ред у разним библиотекама по кабинетима — семинарима и да се организује на једном месту издавање књига на читање из тих библиотека и Библиотеке Велике школе. Управо, покушало се да се изврши централизација свих библиотека које су биле по заводима и лабораторијама са Општом библиотеком и да се изради каталог. Тиме се хтео осигурати и увид у набавку књига, с циљем да се онемогући куповина непотребних дупликата.

Крајем 1900. било је сазрело питање Библиотеке Велике школе. Министарство просвете и Велика школа желели су да се коначно реши ово питање. Због тога је Министарство, на предлог ректора, 20. новембра 1900. одредило два службеника да среде Општу библиотеку Велике школе. Идуће године, 21. јула, за првог библиотекарара постављен је др Каменко Суботић. Ректор је припремио пројекат Правила за Библиотеку, која су 20. фебруара 1901. умножена и упућена професорима Велике школе, с писмом у коме се каже:

„У последње време, приступило се озбиљном сређивању свих посебних библиотека које постоје у Великој школи, и да би тај посао био што правилније изведен постављена су два чиновника, који раде на том послу.

Ради једнообразности руковања Библиотеком израђена су и нарочита правила, по којима би се имали управљати сви г.г. професори Велике школе. Један примерак тих правила мени је част послати и вама да би сте га изволили разгледати и ставити своје примедбе, које ћете ми изволети саопштити најдаље до 3. марта о.г., имајући на уму при стављању тих примедби:

1) да све поруџбине књига буду преко библиотекара Велике школе, и

2) да све поруџбине књига долазе непосредно Библиотеци Велике школе.“

У Пројекту правила биле су дате прецизне одредбе о управљању Библиотеком, набавци и обради књига и, на крају, о условима коришћења књига, које би могли посуђивати наставници и ђаци, и затим кандидати за испите, научници, књижевници, свако образовано лице и службеници просветних установа. Овим Правилима давана су права широког коришћења библиотечког фонда, али су зато предвиђане оштре санкције којима се обезбеђивао фонд.

Професори у својим одговорима нису се сложили са Пројектом; једни зато што су сматрали да није потребна Општа библиотека Велике школе, други да не треба укидати библиотеке института, лабораторија и семинара, а трећи да не би централизовали поруџбину књига. Због овога отпора ректор је 27. априла 1901. упутио тзв. Објашњења Пројекта правила Библиотеке Велике школе, у којима је истицао разлоге за неопходну потребу Опште библиотеке Велике школе, потребу евиденције кроз један каталог, комплетирање књига које су у више примерака растурене по разним мањим библиотекама, и давање књига у позајмицу просветним радницима и ван Библиотеке. На крају наглашавао је да су Правила састављена по угледу на добро уређене библиотеке у другим земљама.

И поред убедљивих ректорових аргумената о корисности доношења пројектованих правила, професори се нису одрекли својих ставова. Они су, махом, гледали интересе својих института, лабораторија и семинара, занемарујући опште интересе Велике школе и науке уопште, као и интересе заједнице која је издржавала ту школу. У оваквој ситуацији, и у очекивању претварања Велике школе у универзитет, што се обистинило 1905, Правила о пословању Опште библиотеке Велике школе нису озакоњена.

У то време, када су вршене припреме за оснивање универзитета, нагло су се развиле институтске и семинарске библиотеке уместо „опште и у многоме пропале Библиотеке Велике школе“, која је после проглашења Велике школе у универзитет, расформирана и њене књиге подељене институтима и семинарима, тако да је највећи део дат Српском семинару.

После овога по заједнички интерес некорисног поступка није прошло дуго времена па се већ осетио недостатак опште универзитетске библиотеке. То је потврдио и један од оних истакнутих противника пројектованих Правила о Општој библиотеци Велике школе, којима се тражило уређење Опште библиотеке и њено јачање. Овај професор, у својству ректора Универзитета, у Светосавском говору 1914, говори о проблемима Универзитета, није могао а да не спомене и питање опште универзитетске библиотеке. Он је тада рекао:

„Због оскудице простора није се могла установити ни општа универзитетска библиотека.“

Разлог овде наведен, иако је постојао, не може оправдати став оних професора који су пристали да се 1905. расформира Општа библиотека Велике школе када је ова прерасла у универзитет.

Добијање помоћи од Карнегијевог фонда* за подизање библиотеке

Године 1919. био је у Вашингтону наш изванредни посланик и опуномоћени министар др Славко Ј. Грујић, који је био родом из Београда, а завршио лицеј и докторат у Паризу. Он је 17. јуна исте године упутио Министарству иностраних дела у Београду телеграм под бројем 914 следеће садржине:

„Директор Карнегијевог фонда за међународни мир пристао је на предлог мој и госпође Славке Грујић заузети се да Фонд одобри већу суму за зидање Библиотеке за Универзитет у Београду и снабдевање исте књигама и намештајем. Мислим, могло би

* Андрија Карнеги (1835—1919) је родом из Шкотске, одакле му је отац 1848. дошао у Америку. Још у 12. години живота почео је да зарађује, прво као физички радник, а касније

се добити најмање...*) франака. Питање ће бити поднето јесенас Главном одбору чији су неки чланови већ задобијени. Пре свега потребно је ово:

1-о. Да ли влада сматра ствар за корисну?

2-о. Да ли би се могло добити бесплатно земљиште од 1500 м² и где, рачунајући ту зграду и земљиште околно?

3-о. Послати план зграде и приближни предрачун.

Молим одговорите ми телеграмом.

Телеграм је примљен 18. јуна и испод текста забележено је:* „У шифри изостао износ.“

Министарство иностраних дела тек је 24. јуна послало овај предмет Министарству просвете, а ово га је 1. јула спровело Ректорату Универзитета на увид и оцену, с молбом да му са повратком акта саопшти своје мишљење о предлогу посланика из Вашингтона, и директора Карнегијевог фонда о питању зидања Универзитетске библиотеке, „како би му оно, евентуално, могло користити приликом предузимања потребних корака у овом питању“.

у разним службама и на крају као сопственик великих предузећа. У току тридесетогодишњег рада стекао је велико богатство. Он је постао доларски мултимиллионер. Када је престао да ради, почео је да размишља и да се бави друштвеним пословима. Своје погледе на сиромаштво и богатство износио је у предавањима и чланцима, који се налазе у књизи *Царство послова*. Књига је била и код нас запажена, преведена и објављена у Београду 1904. за живота његова.

Према Карнегију богатства су помагала цивилизацији, и да није било нагомиланих богатстава, човечанство не би било на оном ступњу на коме је. Сиромаштво је сматрао великим социјалним злом, које не треба одржавати давањем милостиње, јер се тим потхрањује, и у том случају неће никад нестати.

Карнеги је тврдио да се у сиромашном човеку може наћи најбољи радник, који својим уздизањем и радом може постићи богатство. По његовом убеђењу син богата оца не може бити оно што може бити сиромашни син. Извор рада и стварања налазио је у сиромашној породици. Држећи се начела да сваки члан друштвене заједнице треба да радом привређује како би одржавао себе и био користан друштву, препоручивао је да се помажу само сиромашна деца, и на тај начин спасу од сиромаштва, а то се може постићи једино ако се спреме за конструктивне раднике. Зато је Карнеги био издашан у оснивању просветних и сличних установа, нарочито библиотека. У ове

У ректорову одговору Министарству просвете, написаном 3. јула, а послатом 5. истог месеца, каже се:

„На предњи ваш акт част ми је одговорити, да Универзитет с највећом благодарношћу прима предлог Краљев. посланства у Вашингтону и готовост Карнегијевог фонда, да се за зидање Универзитетске библиотеке и њено снабдевање књигама и намештајем одобри издавање потребне суме.

Ну, да би се могло одговорити и на остало питање потребно је предходно и приближно знати, колику суму Карнегијев фонд жели ставити на расположење Универзитету за зидање зграде, а колику за снабдевање намештајем и књигама, пошто се подизање и снабдевање једне универзитетске библиотеке може изводити у врло разним облицима. Чим се буде знало у којима се границама има кретати израда предрачуна и осталих појединости, потписани ће предузети све што од њега зависи, да се Карнегијеву фонду даду сва потребна обавештења.“

Пошто је Министарство просвете добило мишљење ректора Универзитета упутило

сврхе он је завештао своје богатство, с тим да се оно троши за подизање установа само онда ако дотична средина пристане да и она даје једну суму, и обавезе се да ће установу одржавати и унапређивати. Овај услов је везао за своје основно начело које је исповедао: „Помозите онима који се сами помажу“

Карнеги је нарочито ценио библиотеке. Заволео их је још док је био шегрт, кад му је дозвољено да од једног приватника добија књиге за читање, па је одлучио, ако икад буде богат, да своје богатство употреби за подизање јавних библиотека, којима би се могла служити сиромашна деца. Када је отварао библиотеку у Пицбургу, коју је он подигао, изјавио је: „Љубав према књизи је једна од најдрагоценијих ствари која може да се постигне у животу. Ја бих много радије пристао да помоћу мене радник или радница дође до ове љубави него до долара [...]. Сваки становник Пицбурга, чак и најсиромашнији, сада улази у ову библиотеку као своју [...]. Човек који у њу уђе, налази се у најбољем друштву које овај свет може да пружи. Добри и велики га дочекују добродошлицом, опколе га, и понизно моле за дозволу да му буду слуге.“

Карнеги је умро 1919. Од његове имовине основан је Карнегијев фонд из кога се помажу и библиотеке. Из овога Фонда до краја 1918. подигнуто је 2.505 библиотека у разним земљама света. Идуће године отпочели су преговори око добијања помоћи за подизање Универзитетске библиотеке у Београду.

је 13. јула свој одговор посланику у Вашингтону, у коме је јављало:

„Да би се могло одговорити на питање Краљевског посланства у Вашингтону о дому за студенте, Министарству је потребно да зна приближну суму која се може очекивати. Како је баш та сума изостала из телеграма, моли се Министарство спољних послова да је потражи од Краљевског посланства и достави овоме Министарству.“

У овоме акту се говори о студентском дому уместо Универзитетске библиотеке. То је учињено због забуне у Министарству просвете, коју је изазвао службеник који је писао акт.

Министарство иностраних дела, по пријему акта Министарства просвете, телеграмом је тражило, 18. јула, да му Посланство у Вашингтону јави, такође телеграмом, „колика се сума приближно може очекивати за зидање Библиотеке“. На ово тражење је посланик Грујић 23. јула депеширао:

„Одбор није донео никакво решење за зидање Библиотеке. Вођени су само приватни разговори са члановима Одбора, одакле излази да можемо добити најмање милион франака, а можда и више. Али, прво потребно је поступити по моме телеграму бр. 914. Мишљења сам да можемо добити много више према плану и предрачуну за зграду која би без земљишта, намештаја и књига коштала до три милиона динара, али треба хитати.“

Министарство иностраних дела је тек 29. августа упутило телеграм вашингтонског посланика Министарству просвете, а ово истог дана Ректорату Универзитета. Том приликом министар просвете је нагласио Ректорату:

„Мишљења сам, да са овим треба јако пожурити, јер наша немарност и одуговлачење може хрђаво утицати да се Управа Карнеџијевог фонда заинтересује другом ствари, а нашу занемари.“

Док се у Београду водила преписка, и тиме одуговлачило покренуто питање Универзитетске библиотеке, наш посланик у Вашингтону је пожуривао. Министарство иностраних дела је 11. септембра добило телеграм бр. 1514, којим је посланик тражио да му се одговори да ли је шта предузето у погледу скице и предрачуна за Универзитетску библиотеку, јер су га председник и један члан Карнеџијевог фонда

питали „како ствар стоји и ургирали“. Том приликом посланик је нагласио: „велика штета би била пропустити ову прилику. Наши американски пријатељи, који се интересују, желе брзо да сврше, иначе предузеће други посао, а неће више хтети да мисле. Понављам да је потребно не дефинитиван план него само скица, приближан предрачун, површина плаца и место где се плац (налази). Добро би било послати фотографију плаца и улице.“ Министарство иностраних дела је 25. септембра доставило садржај овог телеграма Министарству просвете.

Посланик Грујић је и даље брже деловао од надлежних у Београду. Министарство иностраних дела добило је од њега 1. октобра нови телеграм, у коме је јављао:

„У вези мог телеграма бр. 1514. молим одговорите ми што пре, да ли је штогод предузето да се пошаље скица и предрачун за Библиотеку Универзитета. Главни одбор Карнеџијевог фонда поново ургирао. Одуговлачењем одговора изгубићемо благонаклоност и симпатије људи који не разумеју нашу равнодушност за њихову племениту намеру.“ На овај телеграм Министарство иностраних дела није реаговало, али је зато 16. октобра добило опет телеграм, у коме Грујић понавља своју молбу. Том приликом је јављао:

„Молим одговорите ми што пре на мој телеграм број 1514. о згради за Библиотеку Универзитета. Председник Републике ургира. Имамо пријатеље изврсно расположене да учине поклон, само траже да тачно кажемо шта хоћемо, па ништа не одговарамо.“ Министарство иностраних дела је идућег дана, тј. 17. октобра, хитно спровело телеграм Министарству просвете, а ово је тога дана одговорило тек на акт од 25. септембра, с молбом да се телеграмом извести посланик у Вашингтону, „да су тражена скица, пројекат и прорачун за Универзитетску библиотеку готови, и да ће вам кроз 4—5 дана бити испослани“. Пошто је Министарство добило овај одговор упутило је 21. октобра посланику у Вашингтону телеграм, са потписом Љубе Давидовића, следеће садржине:

„Скица, пројекат и споразум за Универзитетску библиотеку готови. Биће упућени кроз 5—6 дана.“

Министарство просвете је и у своме одговору од 20. октобра, на ургирање Мини-

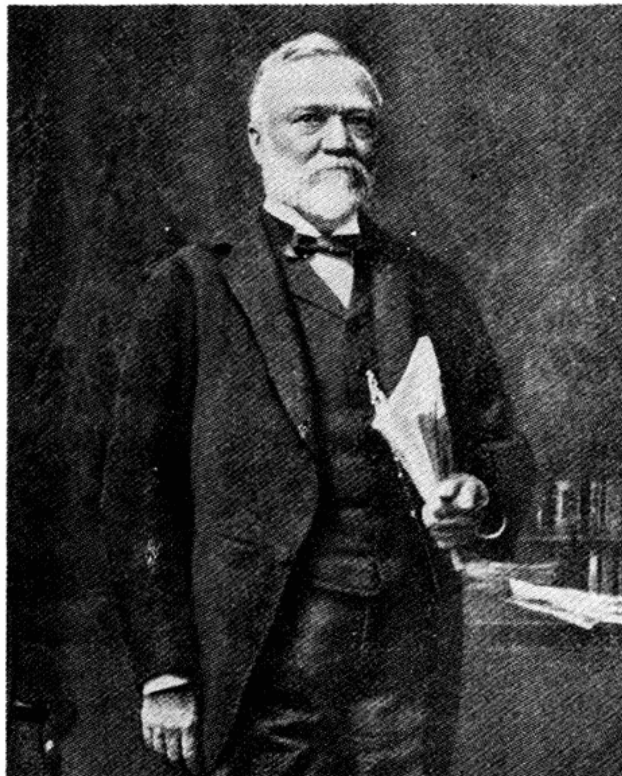
старства иностраних дела од 17. октобра, потврдило да је „предлог о подизању Универзитетске библиотеке, од стране Фонда Карнеџијевог, предат на решавање и рад Универзитету“ и да су „план, скица, предрачун готови и да ће за 4—5 дана бити испослати Министарству, које ће вам их одмах доставити, ради пошиљања у Вашингтон“, па је молило да се о томе обавести посланик Грујић.

Универзитет је доставио скицу Министарству просвете тек 25. октобра а оно ју је 27. упутило Министарству иностраних дела. У спроводном акту Министарство просвете је јављало да се шаље скица „за Универзитетску библиотеку. Шаље се и план Београда у коме је означено, где би се ова зграда подигла, на простору под бр. 13 (Тркалиште), обележеном на плацу црвеним цртама, а који је намењен подизању универзитетске зграде“. Уз ово је послат и извештај професора Универзитета Николе Несторовића и Драгутина Ђорђевића, који су скицу израдили. Министарство иностраних дела је 28. октобра добијени предмет спремило да се пошаље Посланству у Вашингтону. То је послато по одобрењу Јубе Давидовића тек 30. октобра под бр. 13015.

У јеку највеће акције за добијање помоћи од Карнегијевог фонда за подизање Универзитетске библиотеке, изненада се појавио један захтев за ту помоћ, који је могао у зачетку осујетити предузету акцију.

Пупин, наш конзул у Њујорку, јавио је преко Министарства иностраних дела 4. септембра 1919. министру саобраћаја Милораду Драшковићу, да је Карнегијев фонд, на његову молбу, одобрио помоћ за зидање зграде Академије наука, под условом ако замоли да влада у Београду претходно даде за ово пристанак. Пупин је 28. октобра поново известио министра Драшковића да је америчка влада дала сагласност да Карнегијев фонд „поможе Академију наука, да доврши њен дом“, и молио га је да о томе обавести Јубу Стојановића, секретара Академије. На ову депешу се захвалио 2. новембра Пупину председник Академије Јован Жујовић, и замолио га у име Академије да изјави захвалност представницима Карнегијевог фонда и влади Америке на сагласности да се додели помоћ. Сам Драшковић је упутио 8. новембра Пупину телеграм ове садржине:

„Влада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца даје са захвалношћу свој пристанак, да се из Карнеџијевог фонда учини помоћ нашој Академији наука за довршење њеног дома.“

Андрија Карнеги, добротвор Универзитетске библиотеке

Andrew Carnegie, bienfaiteur de la Bibliothèque Universitaire

Министарство иностраних дела наредило је 25. децембра, телеграмом, бр. 15342, посланику Грујићу, да помогне Пупинов предлог за добијање помоћи „за довршење зграде“ Академије наука, и о овом наређењу обавестило је и самог Пупина.

Управа Карнегијевог фонда била је изненађена променом одлуке у Београду о питању помоћи коју је он нудио. Због тога је Никола Батлер, у име тога фонда, писао 21. јануара 1920. Грујићу:

„Према нашем разговору који сам имао са вама, када сам имао задовољство да вас упознам у Њујорку, ја сам размишљао о томе предмету и саветовао се са мојим колегама.

Толико смо ушли у ову ствар подизања Библиотеке у Београду, а и у сагласност

са плановима, које сте ви тако били добри приправити за нас, да изгледа неприхватљиво, ако не и немогуће, да се поново поведе реч о утрошку нашега фонда за подизање зграде за Академију наука. Име и слава г. Карнегија тесно су везани са подизањем библиотека у овој и другим земљама. Он је имао чврсто убеђење у снагу просвете и библиотека у васпитању јавног мишљења у демократским друштвима. Због тога, подизање библиотеке у Београду било би у складу са тим, и пошто сте ви тај план покренули, а г. Северанс, наш колега, такође га био подпомогао, ми мислимо да би тако требало поступати и надаље.

Поред горе наведеног на нас такође утиче што би се у противном употребили и страни фондови. Шта више предвиђа се да се један део зграде употреби на трговачке сврхе. И ако ово није разлог да ми не би хтели помоћи зидању ове зграде, ипак то утиче у том смислу на нас, да би ми били много задовољнији да узмемо на себе сву одговорност за подизање Библиотеке.

Ја сам више него сигуран да ће Надзорни одбор на идућој седници ову ствар извршити, ако нас ви у међувремену не известите да Српска влада није у складу са овим нашим идејама.“

По пријему овога писма Грујић је 30. јануара, актом бр. 339, опширно известио председника владе и заступника министра иностраних дела Љубу Давидовића о додашњем раду за добијање помоћи од Карнегијевог фонда. Тај извештај је веома значајан и гласи:

„Част ми је извести вас да сам саопштио господину Н. М. Муреју, председнику Колумбије Универзитета и председнику Васпитног одбора Карнегијевог фонда ваш телеграм од краја децембра прошле године бр. 15342, којим сте изволили наредити да помогнем предлог господина Пупина, да Карнегијев фонд помогне само нашу Академију наука за довршење своје зграде.

Господин Н. М. Муреј одговорио ми је писмом чији превод прилажем. Из тога писма, као и из изјава које ми је учинио господин Муреј види се да је Карнегијев фонд већ донео решење да се сума од 100.000 долара, која је одређена за помоћ за обнову Србије, употреби за зи-

дање Библиотеке за Универзитет у Београду, и да господин Н. М. Муреј као и његове колеге из Васпитног одбора не би били ради да своје решење измене.

Овом приликом част ми је обратити вам пажњу да је ово питање о помоћи Карнегијевог фонда Србији покренуто приватним путем од стране моје и моје супруге, одмах по нашем доласку у Америку, и да смо ми издејствовали да се за помоћ Србији одреди сума од 100.000 долара. О томе сам имао част извести подручно вам Министарство у месецу јуну прошле године, с тим да Фонд намерава да употреби ту суму за зидање зграде Универзитетске библиотеке у Београду. У исто време сам јавио да је ради доношења дефинитивног решења по тој ствари потребно да Краљевска влада јави, да ли одобрава тај предлог, и, ако га одобрава, да пошаље план земљишта на коме би се зграда подигла, скицу зграде и предрачун.

У одговору на то мени је јављено из подручног вам Министарства да је учињено што треба да се пошаљу план и скица, и актом подручног вам Министарства од 28. окт. прошле године бр. 13015 послата ми је скица за Библиотеку, са извештајем г. г. Николе Несторовића и Драгутина Ђорђевића, професора Универзитета, који су скицу израдили, заједно са ситуационим планом о месту (Тркалишту) где би се Библиотека подигла.

У међувремену ја сам известио председника Васпитног одбора да Краљевска влада радо прихвата његову намеру, и обећао сам да ћу му спровести план и скицу, за које сам јавио према извештају из Београда да су на путу.

Према томе у овој ствари је још у јулу била постигнута потпуна сагласност између Краљевске владе, Карнегијевог фонда и Посланства, и чекало се само на документа из Београда да се донесе дефинитивно решење и приступи даљем раду.

Међутим, у октобру прошле године господин Пупин обратио се Фонду без икаквог претходног споразума са мном и предложио је да се сума од 100.000 долара, о којој је реч, употреби за довршење зграде Академије наука. Фонд је тражио од мене мишљење, и ја сам препоручио да Фонд остане при својој ранијој намери, пошто је она већ била саопштена Краљевској влади, која ју је била прихватила, и

пошто и сам налазим да зидање зграде за Библиотеку представља пречу потребу, него довршење Академије и више одговара хуманитарним и васпитним сврхама с којима је име Карнегија везано.

У то време ја нисам имао од вас никаква саопштења да је Краљевска влада преиначила своје решење, стога сам по пријему плана и скице из Београда исте послао господину Муреју, с молбом да се дефинитивно решење донесе што пре, како би се могло одмах приступити детаљној изради плана и отпочети зидање овога пролећа.

По пријему ваших упутстава садржаних у вашем телеграму бр. 15342. ја сам саопштио господину Муреју нову жељу Краљевске владе. А пошто се из одговора господина Муреја види да би Карнегијев фонд радије остао при својој првој намери, то ми је част замолити вас, господине министре председниче, да изволите поново узети ово питање у оцену, и донети по њему решење.

Ако то решење буде гласило за довршење зграде Академије наука, ја сам уверен да ће Карнегијев фонд одговорити жељи Краљевске владе. Али, у исто време сматрам за дужност известити вас да сам уверен да Фонду неће бити пријатно то решење, и да ће наш поступак у овом питању учинити рђав утисак на чланове Одбора. Такође сам уверен да у томе случају нећемо у будуће моћи очекивати никакву другу помоћ од Одбора за какве било друге сврхе.“

На овај извештај Грујића хитно је телеграмом одговорено 11. марта 1920:

„У одговору на ваше писмо Н-о 339. Краљевска влада остаје при свом првом решењу односно прилога Карнегијевог фонда за подизање Библиотеке Универзитета, и својим писмом Н-о 13015. послала чак и скицу за Библиотеку.

Неспоразум је био у томе што је Влада мислила да је Пупин успео добити други прилог од 100.000 долара за довршење Академије наука, одвојено од првог за Библиотеку.

Остајемо при првом решењу и молим заблагодарите Муреју, председнику Одбора Карнегијевог фонда.“ Ову депешу потписао је Мирослав Спалајковић, заступник министра иностраних дела.

Одбор Карнегијевог фонда је, пре но што је стигао горњи одговор, „дефинитивно решио 28. фебруара“ 1920. да се 100.000 долара „употребе за зидање и опрему Библиотеке за Универзитет у Београду према скици послатој“ из Београда 30. октобра претходне године, с тим да се новац пошаље ускоро и да половином априла, „ради утврђивања појединости“, пође у Београд члан Главног одбора Северанс, који је за време рата био на Крфу као председник комитета Америчког црвеног крста и одликован био орденом Св. Саве првог степена. О овој одлуци Грујић је 14. марта телеграфски обавестио Министарство иностраних дела, молећи да се о томе обавести Министарство просвете и Ректорат Универзитета, и повери инжењерима, који су израдили скицу, да израде план у појединостима. Овај телеграм примљен је 16. марта. Грујић је посебним писмом, од 11. марта које је стигло у Београд 21. априла, препоручио заступнику министра иностраних дела Спалајковићу Корнелија Северанса и његову супругу, за кога је јављао да је члан једне велике адвокатске фирме у Сен Полу, држави Минототи, и да је човек „од великога угледа и утицаја“. У наставку препоруке Грујић је јављао да су се Северанс и његова супруга одавно интересовали за нас. Године 1917. састајао се са члановима наше Владе. Супруга Северанса је играла велику улогу у многим хуманим организацијама, и заузимала се за успех народних зајмова у Америци, па је зато организовала женске клубове, помоћу којих је уписивала зајмове. Северанс је желео да дође у Београд, да утврди детаље о зидању Универзитетске библиотеке и зато да би се могао обавестити на лицу места о нашим приликама и потребама. Његова жена је желела да дође као представник Фонда госпође Грујић, из кога су шиљане помоћи за нашу земљу. На крају, Грујић је молио Спалајковића, да буду при руци Северансу и његовој супрузи за време бављења у Београду и да им издејствује пријем код престолонаследника Александра.

Министарство иностраних дела је 2. априла јавило Министарству просвете и Ректорату Универзитета о доласку Северанса и послат им је препис писма Одбора од 17. јануара, које је примило Посланство

у Вашингтону, у коме се говори о подизању и уређењу зграде за Универзитетску библиотеку у Београду. Том приликом је Министарство иностраних дела извештавало да је 11. прошлог месеца телеграфски јавило Посланству у Вашингтон, „да Краљ. влада остаје при своме првом решењу односно Карнегијевог фонда, тј. за подизање Универзитетске библиотеке“.

До заказане посете Северанса није дошло. Зашто је она спречена није нам познато, јер се то не види из сачуване архивске грађе, која је била приступачна. Зна се само да је Грујић 21. јануара 1921. писмом обавестио Министарство иностраних дела да ће доћи у Београд Лео Капсер, изасланик Карнегијевог фонда, који је за Универзитетску библиотеку послао 100.000 долара, а у Београду је примљено преко 3.000.000 динара, и да је Капсер имао задатак „да извиди како стоји питање зидања зграде и да се споразуме са нашим властима и са Одбором, који је образован у Београду ради што скоријег зидања“. Том приликом је Грујић замолио да се Капсеру омогући да што лакше обави мисију у коју је послат. Нешто касније је Грујић телеграфски јавио да Капсер долази, и молио је да се о томе обавесте Министарство социјалне политике и Ректорат Универзитета. Министар иностраних дела је 20. фебруара обавестио ова надлештва о доласку Капсера, а 22. фебруара и Министарство просвете да је „већ стигао у Београд“ Капсер, шаљући му у прилогу писмо Карнегијевог фонда од 2. фебруара, упућено Влади у Београд, преко Посланика у Вашингтону Грујића. Ово писмо гласи:

„Имам част да вас обавестим, да је г. Л. В. Капсер из Сен Пола, Минисоти, овлашћен да представља Карнегијев фонд за интернационални мир, сходно одлуци која је усвојена на састанку Извршног комитета, који је одржан 18. јануара 1921, и да отпутује у Београд — Србију, да тамо преговара с одговарајућим српским властима у вези с прелиминарним пословима неопходним да би се горе поменути властима пренео поклон од око 3.000.000 динара, који ће се утрошити под њиховим руковођењем за изградњу и опрему једне библиотечке зграде за Краљевски универзитет у Београду, а та ће зграда заменити зграду која је немилосрдно разрушена у

току аустријског бомбардовања, и она ће остати споменик симпатија и пријатељства људи Сједињених Америчких Држава према народу Србије.“

Подизање библиотеке

Павле Поповић, професор Филозофског факултета, одличан познавалац наше књиге и њене улоге, истицао се радом у акцији за подизање библиотека. Сам је целог века набављао књиге из своје струке и око 10.500 свезака оставио је своје Семинару, што служи за пример како треба помагати научни и културни рад у своје народу. Он је проучавао историју библиотека. Познат је његов рад о лекарској библиотеци из XVI века у Дубровнику, али је највише запажен рад о градским библиотекама, објављен још 1912. Из тога рада се види његово добро познавање библиотечарске проблематике, нарочито организације библиотека. Поповић је и тада библиотечарско знање примењивао у раду у Културној лиги, која је имала задатак да оснива и организује библиотеке у нашем народу. Његови савети о томе како треба организовати библиотеке, и данас су за примену. С таквим познавањем библиотечарства Поповић је отпочео и рад на подизању Универзитетске библиотеке.

Поповић је још у јануару 1921. поднео предлог свом факултету да се оснује Универзитетска библиотека. Тада је Филозофски факултет изабрао комисију за спровођење тога предлога у живот. У ту комисију изабрани су професори: Павле Поповић, Александар Белић и Веселин Чајкановић. Поповић је на седници Филозофског факултета, одржаној 14. фебруара, поднео реферат о потреби оснивања Универзитетске библиотеке и предложио је за библиотекара Уроша Џонића, проф. III београдске гимназије. Факултет је изабрао Џонића за библиотекара, усвојио реферат о Библиотеци и упутио га Пленуму Универзитета.

Ректор Универзитета Слободан Јовановић је у марту одредио Одбор, састављен од чланова свих факултета, коме је стављено у задатак вођење послова око подизања Библиотеке. У тај Одбор ушли су: Павле Поповић, проф. Филозофског факултета, Слободан Јовановић, проф. Прав-

МИНИСТАРСТВО ИНОСТРАНИХ ДЕЛА
ПОЛИТИЧКО ОДЕЉЕЊЕ

1919 год.

Београд.

ТЕЛЕГРАМ

Отправљен из Вашингтона 17/ју сати мин. пре после подне
Примљен у Београду 18/ју у сати мин. пре после подне

Директор Карнегијевог фонда за међународ-
ни мир прислао на предлог мој и госпође Славка
Грујића заузети се да фонд одобри велику суму
за изградњу Библиотеке за универзитет у Београду
и снабдевање исте, књигама и намештајем. Ми-
слим могло би се добити најмање ²⁾ франка.
Питање ће бити погнето јесенае Глав-
ном Одбору који неки чланови већ заговоре.

Пре свега потребно је ово:

- 1.° да ми влада снаба свага за користу;
- 2.° да ми би се могло добити бесplatно
Земљиште од 1500 m² и где, рацунати иу згра-
ду и земљиште около;
- 3.° фотографија земљишта;
- 4.° Послати план зграде и предвиђан
предрачу.

Молим одговорите ми телеграмом.

Бр. 914

Грујић

*) У шифри износило износ

Телеграм опуномоћеног министра у Вашингтону, дра Славка Грујића, од 17. јуна 1919.

La dépêche du Ministre plénipotentiaire à Washington, le docteur Slavko Grujić, datant du 17 juin 1919

ног факултета, Стево Димитријевић, проф. Богословског факултета, П. Ђорђевић, проф. Пољопривредног факултета, В. Суботић, проф. Медицинског факултета и Никола Несторовић, проф. Техничког факултета.

После формирања Одбора за подизање Библиотеке, и обављања у априлу послова око уписивања Карнегијевог фонда за Универзитетску библиотеку код Управе фондова, почели су припремни радови за подизање Библиотеке.

Тек у априлу 1921. јавност је сазнала о предузетим мерама за подизање Универзитетске библиотеке. Тога дана објављен је у *Политици* уводник, на два пуна ступца, под насловом *Универзитетска библиотека*. Овај нам чланак употпуњује познавање извесних детаља из рада на подизању Универзитетске библиотеке. Тамо је написано: „Још у току овога лета Београд ће добити једну грађевину која ће га не само красити, него која ће бити и од великог утицаја на интелектуални развитак његових грађана“, која ће се подићи на Тркалишту, у комплексу будућих универзитетских зграда.

„Подизање ове Библиотеке примио је на себе Карнеџи Ендауменд фонд, који је за ту сврху ставио на расположење суму од три милиона и двеста хиљада динара“. У Београду је основан нарочити Одбор, који је одређен да рукује претходним радовима у изради планова зграде за Универзитетску библиотеку. Као почасни чланови ушли су: министар просвете Светозар Прибићевић и опуномоћени министар амерички у Београду Персивал Даџ, а као активни: Слободан Јовановић, ректор, Лео В. Капсер, опуномоћеник Карнегијевог фонда и архитекте Андра Стефановић, Драг. Ђорђевић и Никола Несторовић. Израда планова и свих потребних прорачуна поверена је Несторовићу и Ђорђевићу. Још тада, крајем фебруара, одлучено је да се што пре приступи грађењу и да се убрзају радови. Планове је требало израдити тако да трошкови за зграду и опрему Библиотеке ни у ком случају не пређу одређену суму.

Међутим, половином марта, настале су извесне промене. Архитекте су учиниле представку у којој су истицали да поклоњена сума неће бити довољна да покрије трошкове зидања и набавке опреме „такве библиотеке која би одговорила потребама Универзитета“. Тада је на предлог ректора нађена солуција. Решено је да је боље и практичније подићи једну велику библиотеку, која би била довољна и за будуће потребе Универзитета, него подићи малу, али потпуно опремљену библиотеку. Због тога је решено да се сва дарована сума утроши на зидање зграде, а Београдски Универзитет дао је Карнегијевом фонду писмену обавезу да ће сам опремити Библиотеку. За ту опрему Универзитет ће

употребити: 1) фонд који се сада налази у досадашњим универзитетским библиотекама, 2) државну помоћ, и 3) буџет Универзитета за Библиотеку. На ову солуцију пристао је и министар просвете и амерички посланик у Београду.

„Грађење ове монументалне Библиотеке имало би отпочети одмах“, наглашено је у чланку. Планови ће бити готови до 1. маја, и грађењу ће се приступити у другој половини маја. Библиотека мора да буде готова до септембра 1922.

На месту данашњег Тркалишта биће подигнут читав комплекс зграда Београдског универзитета. „У средини тога комплекса, са фасадом према улици краља Александра, доћи ће ова Универзитетска библиотека“. Зграда ће моћи да прими 170.000 свезака. Дужина зграде биће 56, дубина 27, а висина 32 метра. Фасада ће бити пластичне архитектуре ренесанса у складу с грађевинама ове врсте.

Универзитетска библиотека ће бити најмодернија грађевина. На приземном спрату биће сале за читаонице од 220 м². Посебне сале биће за новине и географске карте. Уз то, биће посебна читаоница за рукописе, са одељењем за чување рукописа, соба за студије, читаоница за професоре, гардеробу, одељење за каталоге. На горњем спрату биће углавном одељења за књиге, два одељења за студије, и једна сала за предавање од 72 м². На крају овога чланка писац је констатовао:

„И тако ће, благодарећи задужбини племенитог Американца Карнеџија Универзитетска библиотека бити једна од првих палата новог Београда.“

У мају и јуну 1921. израђени су услови под којима се имало уступити грађење зграде и изабрано је предузеће „Обнова“, коме је поверено подизање Библиотеке за суму од 2.656.655,02 динара, с тим да зграда буде готова до 1. јула 1922.

Почетак рада обележен је 23. јуна на свечан начин. Тога дана постављен је темељ Универзитетској библиотеци, на земљишту које је у марту тражило Министарство саобраћаја од Ректората, да му га уступи за изградњу железничке станице, кроз коју би пролазили међународни возови на будућој прузи Београд—Јадран, која би преко Београда везивала Бордо са Одесом. На свечаности су били присутни:

престолонаследник регент Александар, патријарх, министар просвете, представници Универзитета, Конституанте, Београдске општине, амерички посланик, представник Карнегијевог фонда и разних просветних друштава, Америчког црвеног крста, затим академска омладина, грађанство и војна музика. Регент је спустио повељу на пергаменту у темељ нове зграде, у којој су уписана имена присутних. После тога, у име Општине Д. Митровић, председник Општине, изговорио је неколико пригодних речи. Ректор Слободан Јовановић се захвалио у име Универзитета Београдској општини за уступљено земљиште Београдском универзитету, затим Карнегијевом фонду за указану помоћ у новцу за подизање Библиотеке. На ректоров говор одговорио је на енглеском, а затим на српско-хрватском, представник Карнегијевог фонда Капсер. У име Владе и државе говорио је министар просвете Светозар Прибићевић, „истичући пријатељство које је Америка за нас имала још пре рата; затим њену војну, моралну, материјалну помоћ, коју је она чинила не само нашим великим савезницима него и нама; и нарочито њену помоћ после рата и његових пустоши када је земљу требало подизати и живот обновити“. Најзад, у име америчке владе говорио је амерички посланик Доџ.

Док се радило на приступању раду око подизања зграде за Библиотеку, као и у току првих радова на њеном зидању, забележени су почеци међубиблиотечке сарадње, почеле су да пристижу књиге за библиотечки фонд и постављен је први библиотекар.

Чехословачко посланство у Београду је 9. октобра 1920. упутило акт „Дирекцији Универзитетске библиотеке у Београду“, којим је спровело предлог Министарства просвете Чехословачке о међубиблиотечкој размени између Универзитетске библиотеке у Прагу и Универзитетске библиотеке у Београду. У томе предлогу истакнут је значај међубиблиотечке размене за научнике у Чехословачкој, и да „нарочито жели Универзитетска библиотека у Прагу установити везе са Универзитетском библиотеком у Београду“. Због тога се предлагало да се књиге и рукописи позајмљују, али да буду осигурани материјалном одговорношћу. Овај предлог је Ректорат Београдског универзитета спровео Мини-

старству просвете, које је 14. децембра дало повољан одговор, после чега је Ректорат одговор послао Чехословачком посланству. У спроводном писму Ректорат је извештавао: „Част ми је известити вас, да је Универзитетска управа Универзитета у Београду усвојила погодбе изнете у акту Универзитетске библиотеке у Прагу о размени књига“.

Године 1921. почеле су да пристижу и књиге за Универзитетску библиотеку. У фебруару су стигле књиге из Чехословачке. У јесен стигла су 23 сандука књига из Америке, а из Чехословачке књиге из „бохемистичке библиотеке“. Те су књиге долазиле као поклон.

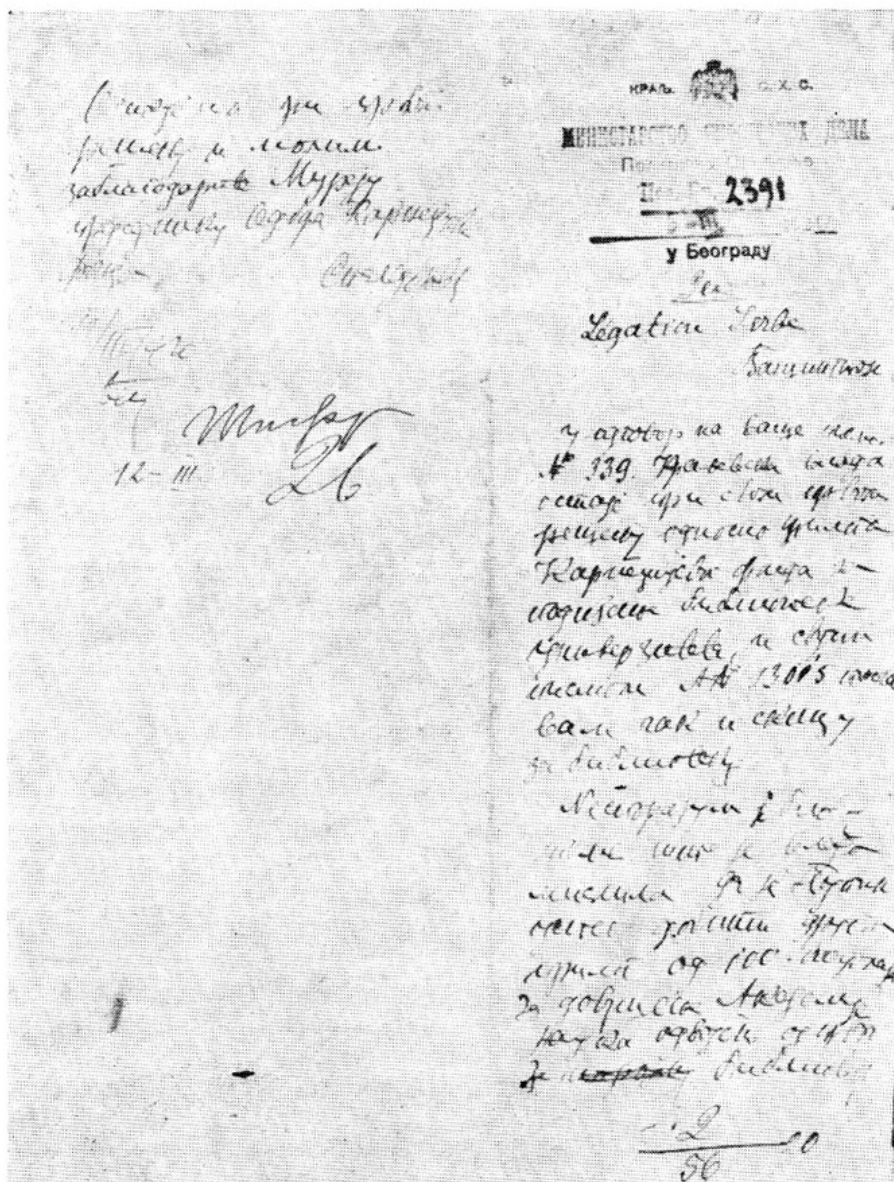
На седници Универзитетске управе од 6. априла 1921. саопштено је да је Филозофски факултет на седници од 14. истог месеца изабрао Уроша Џонића за библиотекара, па је решено да се умоли Министарство просвете да Џонића премести на Универзитет, где би био и секретар Карнегијевог одбора. Министарство просвете је тек 2. септембра поставило Џонића за вршиоца дужности библиотекара Универзитетске библиотеке, с тим да и даље обавља предавања у гимназији. Џонић је 16. октобра известио ректора Универзитета да ступа на дужност као библиотекар нове Библиотеке, па је већ 25. октобра замолио Деканат Филозофског факултета да му даде „једну собу на расположење ради оснивања Универзитетске библиотеке“.

У току 1922. извођени су радови око подизања зграде Библиотеке, али она није довршена за уговорено време, нити су била решена друга горућа питања, која су била у вези са овом Библиотеком. Јавност је била нестрпљива, јер се осећала велика потреба за једном добро уређеном и снабдевеним библиотеком. Због тога се тада о томе јавно говорило и писало. О томе нам сведочи и писање Марка Цара, који је у *Политици* од 23. септембра, објавио опширан чланак о Универзитетској библиотеци. Цар је нарочито нагласио како је претходне године преко зиме био у Прагу, где је посетио Школу за библиотекаре, коју је Чехословачка основала законом још 22. јула 1919. „То значи, каже Цар, да се Чешка држава, сутрадан по свом постанку, побринула за једну стручну школу кроз коју ће морати да прође сваки чиновник једне овеће библиотеке, да би могао да се

сматра као квалификован за библиотекарску службу. Али, то значи и нешто друго. Значи да је чешки народ, данас као и пре, свестан велике важности што је имају добро уређене и добро управљане библиотеке за националну културу и за науку уопште [...]

Ја сам се ове чешке школе и племенитог циља, ком је она намењена, у последње време често сећао, а нарочито у тренутку кад сам муку мучио да дођем до каке ређе, случајно потребне ми књиге, и кад сам пренеражен, гледао како се и у

овој вароши убрзаваним темпом дижу банке и барови, док се тако споро обнавља и она једина јавна библиотека, која је пре рата постојала [тј. Народна библиотека]. Моја уобразиља, коју је послератна просветна политика навикла на највећу скромност, а и на извесну срамежљивост, није опет могла да се малко не узмува и не занесе пред реченом чињеницом да се у Чешкој — на саму годину дана после ослобођења — оснивају библиотекарске школе, док ми још немамо ни једне честите библиотеке.“

Потврда о одлуци Владе да се прими помоћ од Карнегијевог фонда за подизање Универзитетске библиотеке

L'attestation sur la décision du Gouvernement d'accepter l'aide du Fonds Carnegie pour la construction de la Bibliothèque Universitaire

У даљем тексту свога чланка Цар описује како се обрадовао када је недавно приметио да је скоро под кров стављена зграда Универзитетске библиотеке, па се тада „упитао да ли ће тај нови и тако потребан институт скоро прорадити“. Он је одговор добио да ће бити зграда готова, али не и њен уређај, јер зато није био одобрен кредит, па чак није била ушла у буџет позиција за особље Библиотеке. Осим тога није био израђен правилник за Библиотеку, а још најгоре што није био предвиђен ни кредит за набавку књига. Зато је тих дана било говора да се семинарске и кабинетске библиотеке пренесу у нову зграду. Противу овога предлога подigli су глас сви они који сматрају да су то приручне збирке за поједине струке, а Универзитетска библиотека да треба да има фонд енциклопедијске природе и да обухвата библиографску целину свих научних дисциплина, које ваља набавити. Било је предлога да се из Народне библиотеке издвоје све оне књиге које немају национални карактер, или, да се набаве књиге из средстава репарација, пошто су библиотеке у Београду страдале за време рата. Сам Цар се залагао да се што пре нађу средства за набавку књига како би се што пре отворила Библиотека. Због тога је наглашавао потребу њеног скорог отварања, тим пре што Народна библиотека није још била приступачна публици, јер није била сређена после повратка из Бугарске, где је била однета од стране окупатора. За отварање Библиотеке нарочито су се интересовали студенти, којих је било, како Цар тврди, 8.000. На крају је Цар закључио: „Ваља, дакле, да се убрзаним темпом учини све што је од потребе да Универзитетска библиотека, својим књижним материјалом и својом унутрашњом уредбом, буде исто тако једно јако средство за просвећивање омладине, као што је и сам Универзитет једна моћна луча науке и истине“.

И године 1922. добијане су на поклон књиге из Чехословачке, а сам Ректорат Универзитета платио је за часописе који су стизали за Библиотеку.

Пошто је те године зидање зграде привођено крају, у октобру, добијени су од Америчког посланства у Београду текст

натписа и биста Карнегија, који се сада налазе у приземном холу Библиотеке. Тај натпис гласи:

„Знано буди да ово књигосохранилиште постаде и основа се као плод благородне мисли и племенита рада Карнегијеве задужбине и да извољенијем Бога би отворена 24. маја 1926.“

Почетком 1923. требало је примити од предузећа зграду Библиотеке, јер је довршена у јануару. Вршилац дужности библиотекара Џонић упутио је 24. јануара представку Ректорату, у којој је истакао да ће скоро бити предата зграда Универзитетске библиотеке, и да би се у њој могао делимично отпочети рад, па је због тога молио да се образује Библиотечки савет, у који би ушли по један представник сваког факултета и двојица са Филозофског факултета, пошто овакви савети постоје при универзитетским библиотекама. Према Џонићевом предлогу Савет би имао да изради пројекат закона и правила Библиотеке, старао би се о буџету, о набавци потребних ствари, књига итд. На седници Универзитетске управе од 25. јануара примљен је овај предлог и решено је да сваки факултет именује по једног, а Филозофски факултет два члана за Библиотечки савет, који је назван Библиотечки одбор. До краја марта изабрани су следећи чланови Библиотечког одбора; др Драгутин Анастасијевић, проф. Богословског факултета, др Ђорђе Јовановић, декан Медицинског факултета, др Милан Влајинац, в. професор Пољопривредног факултета, а за заменика др Д. Тодоровић, Павле Поповић и Недељко Кошанин, професори Филозофског факултета, Војислав Зађина, в. професор Техничког факултета и др Реља Поповић, в. професор и библиотекар Правног факултета.

Ректор је 28. марта обавестио Павла Поповића о избору чланова Библиотечког одбора и замолио га да што пре сазове Одбор. Овај Одбор се састао на прву своју седницу 20. априла. За председника изабран је Павле Поповић, а за секретара Урош Џонић. На тој седници донета су ова решења: 1) да Одбор остане сталан све док постоји потреба, и 2) да Одбор у својству саветодавног тела поред ректора и Универзитетског савета узме на себе послове око оснивања Универзитетске библиотеке (старање о довршењу зграде, о

изради предлога за буџет, за куповину књига, намештаја итд.). Одбор је саслушао извештај вршиоца дужности библиотекара Џонића о досадашњем раду на оснивању Библиотеке, о особљу, о кредитима и књигама. Пошто је примљен овај извештај дискутовало се о закону за Универзитетску библиотеку, па је затим решено да се предложи само један члан и то 35, бис, као допуна чл. 35. Закона о Универзитету, на основу кога би се могли добити потребни кредити и потребно особље. Текст чл. 35. бис је гласио:

„При Универзитету београдском постоји поред ручних факултетских и семинарских библиотека и једна општа библиотека, чије уређење прописује ректор по споразуму са Универзитетским саветом, за коју се предвиђа у државном буџету нарочити кредит.

Штампарии издавачи на територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца дужни су да шаљу Универзитетској библиотеци по један примерак од својих издања.

Библиотекара бира Универзитетски савет; он има ранг и плату ванредног професора Универзитета. Ономе библиотекарју, који би имао све квалификације редовног професора може се по решењу Универзитетског савета дати ранг и плата редовног професора Универзитета.

Поред управника Библиотеке постоји Библиотечки одбор од представника свију факултета и потребан број указног и неуказног особља, које бира и којима ранг одређује ректор и Универзитетски савет по предлогу Управника.“

На истој седници Библиотечког одбора донете су одлуке у виду резолуције:

„1) Одбор прима извештај управника и констатује да Универзитетска библиотека постоји као самостална установа у Београду. Према томе Одбор даје одобрење управнику да располаже са кредитом, који му је на расположењу, с тим да Одбору подноси извештај.

2) Одбор тражи најенергичније да се зграда Библиотеке заврши ове јесени и целокупни намештај у њој. У том смислу чиниће најодлучније кораке код Карнегијевог фонда, Одбора репарације и Владе ради набавке намештаја.

3) Предложиће да у редовни буџет за наредну годину Библиотека добије свој посебни кредит од 1.000.000 динара.

4) Одбор моли да се омогући управнику Библиотеке, да добије отсуство и новчану помоћ да може проучити стране универзитетске библиотеке.

5) Одбор тражи да се за Библиотеку постави потребно помоћно особље (три писара и један служитељ).

6) Одбор предлаже да се за зграду Библиотеке постави домаћин, коме би се ставило у дужност чување и одржавање зграде Библиотеке.

7) Да би се могли отправљати текући послови и приступити куповини књига, Одбор предлаже да се одмах тражи ванредни кредит од 20.000 динара за Библиотеку.“

После три дана, тј. 23. априла, Одбор је прегледао зграду Универзитетске библиотеке, коју је још 19. фебруара била примила за то одређена Комисија, па је поднео извештај и затражио да се што пре доврше радови.

Универзитетски савет, на седници од 18. маја, усвојио је све предлоге Библиотечког одбора, и после тога предузети су кораци код надлежног министарства, да се ти предлози остваре. Министарство просвете је 4. јуна одбило предлог Универзитета да се даде 20.000 динара за потребе набавке књига за Универзитетску библиотеку, како би се што пре створили услови да „рад у Библиотеци отпочне“, јер за то нису постојале буџетске могућности, али је Министарство јавило да је у нови буџет за 1923/24. предвиђен кредит и за Универзитетску библиотеку, зашто је Универзитет био већ упутио предлог. /

Библиотечки одбор је на седници од 24. децембра 1923. још једанпут поновио своју ранију одлуку о уношењу чл. 35. бис у Закон о Универзитету. Овога пута донета је одлука да се тражи од надлежних да чл. 35. бис, којим се озваничава Универзитетска библиотека, уђе у Закон о буџету, који ће важити од 1. априла 1924, пошто није било изгледа да део Закона о Универзитету буде ускоро пред Народном скупштином. Овај захтев упућен је ректору, 2. јануара 1924, с молбом да га он предложи Министарству просвете, да поменути члан „уђе неизоставно у Закон о буџету, како би се на тај начин обезбедио кредит за Универзитетску библиотеку“. Истог дана је Библиотечки одбор констатовао да је за зидање зграде утрошена Карнегијева помоћ од

2.653.655 и државна помоћ од 1.143.000 динара и да је потребно добити нови кредит за израду инсталација за грејање, електрично осветљење, канализацију, разне уређаје, намештај, инсталације за гашење пожара и ограду око Библиотеке.

У години 1924. највише се радило на добијању кредита за Библиотеку. Те године издејствован је кредит од 1.000.000 динара, који је буџетом за 1924/25. предвиђен. Поред тога добијено је још 143.000 динара за инсталације и друго. Такође је добијена једна сума у виду помоћи од појединих факултета, коју су они дали из својих буџета. Међутим, никако није могао да се добије већи кредит за намештај и други уређај Библиотеке. Тако је одлагано довршење зграде. То одлагање принудило је Библиотечки одбор да овласти 30. јануара свога председника да овај обавести Карнегијев фонд какви су разлози због чега се не довршава зграда. Председник Поповић је 18. априла писао Карнегијевом фонду између осталог и ово:

„Пре рата наш Универзитет није имао једну општу, централну библиотеку са књигама, читаоницама и свима осталим потребама за све факултете Универзитета. Место тога постојале су стручне библиотеке појединих семинара и завода, у којима се налазило оно што је у мањој мери потребно за посебне науке (историја, природне науке, правне науке итд.). Потреба, међутим, за једном великом, научном и модерном Универзитетском библиотеком, почела се осећати и пре Европског рата.

После рата, када смо се вратили у земљу, која је била опљачкана, и на Универзитет који је био порушен и чије су библиотеке разнели непријатељи, осетила се потреба још више, јер ни професори ни студенти нису имали ни најпотребније књиге и просторије у којима би могли радити.

Изванредно велики поклон у новцу — у износу 3.267.210 динара — који је изволио упутити Универзитету Карнегијев фонд био је права благодет за наш Универзитет, најдражи поклон који се нашој просвети могао учинити, спасоносни мелем на тешку рану коју је рат задао нашем универзитетском животу.

Зидању зграде за Универзитетску библиотеку приступило се одмах чим је поклон стављен на расположење. Али су се прилике тако брзо мењале, материјал и радна

снага су тако нагло поскупили, да је поклон Карнегијевог фонда утрошен, а зграда се није могла довршити. Универзитет се морао обратити Краљевској влади за помоћ и пошто је добио кредит од 1,143.000 динара прекинуто зидање је настављено, и зграда је довршена у фебруару 1923. године.

Данас је зграда довршена: она је врло лепа, врло удесна и пространа; она може примити 200.000 књига, и у њој могу радити 135 студената (лица). Планови и фотографије су вам послати одавно, те и сами можете добити о згради довољно појма. На жалост, зграда је још без инсталације централног грејања, без електрике и водовода, и без намештаја (полице за књиге, столони и столице за читаоце, ормани, прибор за канцеларије итд.). Било је наде да ће се намештај добити на име репарације, али су у последње време слаби изгледи да се тим путем може доћи до намештаја.

Према томе, и поред најбоље воље и целокупне акције од стране Универзитета, наша Библиотека до данас није отпочела свој рад. Међутим, како је наш Универзитет у сталном развоју (добио је после рата три нова факултета: Медицински, Богословски и Пољопривредни), како је број студената знатно већи (неколико хиљада), то је данас потреба за Универзитетску библиотеку много већа него што је то икада раније било. Наши студенти још немају читаонице и библиотеке где би могли радити, а при оскудици станова и скупоће научних књига, они су у једном врло тешком положају, који осећају и студенти и њихови наставници.

Одбор за Универзитетску библиотеку ради, и радиће и даље најенергичније да се све што је потребно учини да би рад у Библиотеци почео што пре. Он се нада да ће у томе успети, и ако су тешкоће велике.

Ми смо вам и раније имали част послати један опширан извештај (25. јануара 1922. год.), као што су вам у своје време послати и планови и друге потребне информације преко г. Доџа, посланика Сједињених Држава. Ипак, ми сматрамо да је наша дужност и данас послати вам овај кратак мемоар о истој ствари. Наша је намера у овом тренутку да прикажемо данашње стање ствари наше Библиотеке и објаснимо зашто и данас, после толиког времена, нисмо у стању да јавимо својим добротворима да је Библиотека, багодарећи њима, отпочела

рад и створила могућност за научни рад нашим студентима.“

Ректор Универзитета је често интервенисао у Министарству просвете тражећи новац за довршење зграде Библиотеке, али то је било без резултата. Он је 26. јуна 1924. скренуо пажњу министру просвете на то, да се акта и представке Универзитета „губе у Министарству, или се на њих не одговара“. Он је поново 29. октобра интервенисао и молио да се додели 193.000 златних марака за које би се набавио уређај и намештај у Немачкој. Свој предлог поткрепио је следећим аргументима:

1) Универзитет има обавезу према Карнегијевом фонду.

2) Зграда Универзитетске библиотеке не може да се користи.

3) Добијају се књиге са разних страна, и оне се не користе.

4) У Београду нема ниједне велике библиотеке, јер није отворена Народна библиотека, а Библиотека Академије наука није приступачна за публику. Према томе студенти не могу нигде наћи средства за рад.

„Потреба студената за отварање Библиотеке тако је велика да се не може довољно нагласити. Велики део наших студената живи по бедним становима, где немају ни огрева ни довољно осветљења, те је, према томе искључена свака могућност да могу радити код својих кућа. Уз то, па и кад би то могли чинити и под најгорим условима, књиге су сада толико скупе да ни један студент не може да набави све што му је потребно за студије. Наравно, речнике, енциклопедије, стручне листове, велике колекције може наћи само у Библиотеци. Такво стање ствари повлачи за собом неколико видних мана. Студенти се виђају по кафанама, проводе време у беспослици, или своју активност употребљавају на разне мање корисне послове. Све то има утицаја и на њихову општу спремност, и на стручно знање, и на испите.“ Ако би се омогућио „рад у Библиотеци, онда би се не само показао већи успех на испитима, него би студенти одиста добили праву и потпуну спремност.“

Ове године покренуто је и питање постављања службеника. На томе је нарочито настојао Урош Џонић. Он је раније био постављен за суплента Универзитета и вршиоца дужности библиотекара, па је 14. октобра указом постављен за библиотекара. Он

се први пут спомиње као управник Библиотеке у првом записнику Библиотечког одбора на седници одржаној 20. априла 1923. године. Џонић је још 1921. тражио да му се омогући одлазак ради обиласка универзитетских библиотека у Загребу, Љубљани, Аустрији, Чехословачкој, Немачкој и Француској. Свој предлог је поновио и идуће године, али Министарство просвете није му омогућило одлазак, под изговором да нема буџетске могућности. На заузимање ректора он је тек почетком 1924. добио трошак за овај пут.

У буџету за 1924/25. била је унета Универзитетска библиотека. Тада су први пут одобрена места за службенике Библиотеке, и то за 1 библиотекара, 2 писара, домаћина и 4 служитеља. Џонић је још 7. јануара 1924. тражио да се постави служитељ, који би чувао и одржавао зграду. Предложио је за то место Миленка Перића, али се зна да је за првог домаћина премештен са Универзитета служитељ, стари ратник и носилац Албанске споменице, Тома Стефановић. Џонић је 30. децембра 1924. молио да се постави Смиља Мишић, студент филозофије II године, за писара — дневничара, на место Радмила Грујовића, који је 1. истог месеца прешао у немачки семинар за библиотекара.

Треба споменути да је 16. јула 1924. послата прва књига у позајмицу и то на тражење Државног музеја у Сплиту, и отада датира међубиблиотечка позајмица иако је раније била покренута и одобрена.

Библиотечки одбор је на седници од 13. октобра решио да се оснује Централни каталог на Београдском универзитету, што је Универзитетска управа потврдила 19. априла 1928, а Централни каталог је основан тек 1930.

У јесен 1924. Библиотечки одбор је намеравао да оснује књиговезницу у Универзитетској библиотеци, у којој би се повезивале књиге Библиотеке и књиге из семинарских и других библиотека на Универзитету. Због тога су се неки књиговесци пријављивали са предлозима о начину како да се организује књиговезница.

У ово време тражено је да се у буџет за 1925/26. унесе сума од 4.300.000 динара за довршење зграде, куповину књига и повез, али је тај предлог пропао. Књиге нису куповане, само су стизале као поклони из земље и иностранства.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА
БЕОГРАД
15. 11. 1925

Господину
РЕКТОРУ УНИВЕРЗИТЕТА
Београд.

Према акту Господина Ректора Универзитета (бр. 230, од 23. марта, 1923. године) сазвана је седница Библиотечког Одбора 20 овог месеца. Седници су присуствовали: од стране Медицинског факултета г. Др. Борђе Јоановић, од стране Богословског факултета г. Др. Драг. Анастасијевић, од стране Правног факултета г. Др. Милан Влајинац, од стране Техничког факултета г. Војислав Замина, од стране Филозофског факултета г. Павле Поповић и Др. Једежко Кошанин. Председавао је г. Павле Поповић, а за секретара је изабран г. Урош Џонић, управник Библиотеке.

Пошто се конституисао, Одбор је донео ова решења: а) Да Одбор остане перманентан све докле треба и б) Да Одбор узме на себе као самостално тело поред господина ректора и Универзитета све послове око оснивања Универзитетске Библиотеке. (Старава о довршавању зграде, о изградњи предлога за буџет, за куповину књига, намештаја и т. д.)

Одбор је саслушао извештај управника Библиотеке о досадашњем раду на оснивању Библиотеке, о особљу, о просторијама, о кредиту и књигама. Пошто је извештај прихваћен настало је дискутовање о Закону за Универзитетску Библиотеку. Решење је, да се предлози само један члан (чл. 35. в. б.) као допуна Закона о Универзитету на основу кога би се могли додати потребни кредити и потре-

бно особље. Копија редакција тога члана доставиће се господину ректору посебно.

Одбор је, у виду резолуције, донео ове одлуке:

- 1.) Одбор прима извештај управника и констатује да Универзитетска Библиотека постоји као самостална установа Универзитета у Београду. Према томе, Одбор даје одобрење управнику да расплаше са кредитом, који му је на располагању, с тим да Одбору подноси извештај.
- 2.) Одбор тражи најнехотичније да зграда за Библиотеку буде готова до јесени ове године са целокупним намештајем. У том смислу чинити најодлучније кораке код Карнегијевог фонда, Одбора за Репарације, и Владе ради набавке намештаја.
- 3.) Предложити да у редован државни буџет за наредну годину Библиотека добије свој посебни кредит од 1.000.000.- Динара.
- 4.) Одбор моли да се дејствује код надлежних да се управнику да потребно особље и издана помоћ на име путних трошкова ради проучавања страних Универзитетских Библиотека.
- 5.) Одбор тражи да се за Библиотеку постави потребно помоћно особље (три писара и један служитељ).
- 6.) Одбор предлаже да се за зграду Библиотеке постави домаћин, коме би се ставило у дужност чување и одржавање зграде за Библиотеку.
- 7.) Да би се могли отпраздати текући послови и приступило и куповину књига, Одбор предлаже да се одмах тражи ванредан кредит од 20.000.- Динара за Библиотеку.

23 овог месеца Одбор је прегледао зграду Универзитетске Библиотеке и поднео извештај о пословима које сматра да треба што пре савршити.

Секретар,
Урош Џонић

Председник Одбора
Павле Поповић

Први извештај Библиотечког одбора ректору Универзитета (прва и друга страна)
Le premier rapport du Conseil de la Bibliothèque au recteur de l'Université (recto et verso)

Зграда Библиотеке је 15. новембра примљена од Колаудационе комисије „на чување и употребу“. Још пре тога, 4. новембра, Џонић се обратио молбом Медицинском факултету којом је тражио да позајми Библиотеци свој камион за превоз књига из Старог здања на Тркалиште у зграду Библиотеке, пошто Библиотека није имала новаца да плати за превоз. Овај датум значајан је, јер означава почетак превоза оно мало књига, које су биле до тада сакупљене за Универзитетску библиотеку.

Године 1925. настављен је рад на оспособљавању Библиотеке за отварање. Набављени су намештај и уређај на рачун репарација у Немачкој, и добијена је сагласност да се на рачун репарација купе и књиге.

И ове године добијено је на поклон нешто књига, нарочито из иностранства, и то

из Француске и Чехословачке. Књиге су распаковане и приступило се њиховом пописивању и обради. С тим радом се журило јер је Библиотека припремана за отварање. Према једном извештају од 27. јула Библиотека је могла да буде отворена у октобру, али није имала довољно књига. Због тога су тражени кредити за куповину нових књига, као и за њихов повез. Библиотека је у више наврата молила да јој се одобри кредит за ове потребе. Она је, чак, 1. и 20. октобра молила Ректорат да дејствује код надлежних да се у Закону о оснивању Библиотеке и у нови закон о штампи унесе одредба по којој би Универзитетска библиотека добијала обавезни примерак. Библиотека је предлагала да Универзитет приступи Бироу за међународну размену, у смислу Конвенције од 15. фебруара 1886, јер

би се могле добити публикације које су добијане путем међународне размене разних издања.

Пошто није постојао закон о Библиотеци, Ректорат је са своје стране интервенисао у два маха у Министарству просвете, да би се унео раније предложени чл. 35. бис у Закон о Универзитету ради „санкције Универзитетске библиотеке“. У свом предлогу од 7. фебруара Ректорат је тврдио да Универзитетска библиотека постоји три године, да њено уређење потписује ректор по споразуму са Универзитетским саветом, да управник Библиотеке има плату и положај професора Универзитета и да поред управника постоји Библиотечки одбор од представника свих факултета, али да Библиотека не добија књиге. Због тога је тражио да издавачи и штампарије шаљу Универзитетској библиотеци по један примерак од својих издања. Овај захтев поновио је и у јесен исте године, „како би се Универзитетска библиотека озваничила и како би редовно добијала нова издања појединих издавача“, кад се унесе чл. 35. бис у финансијски закон. Разуме се да ни овога пута није прихваћен овај предлог Ректората, јер је то постигнуто делимично тек у Закону с Универзитетима од 28. јуна 1930, где се у чл. 40. каже:

„Поред специјалних библиотека по заводима и семинарима, постоје при универзитетима и опште универзитетске библиотеке, чија ће се организација прописати Законом о библиотекама.

Управник универзитетске библиотеке мора имати факултетску спрему и има плату и све принадлежности ванредног професора универзитета према годинама службе.“

У Општој уредби о Универзитетима од 11. децембра 1931. чл. 238, говори се и о задатку универзитетске библиотеке:

„Главни је њен задатак да као самостална универзитетска установа помаже његовање науке у свим њеним гранама и правцима.“

И ове године Библиотека је тражила отварање нових радних места, па је постављен Радован Алексић, студент филозофије за писара-дневничара, док је раније био постављен Радмило Д. Димитријевић, студент филозофије. Такође је постављен и Петар Гуљдински за машинисту при централном грејању. И на крају, предложен је 19. новембра Душан Богосављевић, профе-

сор II београдске гимназије, за помоћника управника, а после тога је и постављен.

Године 1926. књиге су и даље стизале као поклон. И сама Библиотека обраћала се на све стране за помоћ у књигама. На њену молбу од 29. марта Југословенска академија у Загребу одобрила јој је своја издања, којима је располагала у то време. И друге установе слале су књиге. Чинили су то и неки књижари. С. Б. Цвијановић, књижар за српску и страну литературу, саопштио је 10. маја своју одлуку о поклону 120 књига, о којој је писао:

„Имајући у виду циљ вашег завода [...] осећам се побуђен и ја да бар и најмање допринесем с моје стране, шаљући вам све књиге мога издања на поклон, да послуже „јуности на ползу“, како би рекао наш Доситеј, да је имао среће доживети ове дане.“

Отварање библиотеке

Почетком 1926. приведени су крају сви радови на подизању Библиотеке, и она је била припремљена за отварање. Било је предвиђено да се отвори на дан српског просветитеља св. Саве, 27. јануара. Међутим, од тога се одустало, па је одређен дан словенских просветитеља св. Ћирила и Методија, 24. маја. Тога дана, после вишегодишњег рада, „са жалосним остацима библиотека опустошених и разорених за време рата“, отворена је Библиотека, иако још није био донет закон о њеном озваничењу, која је убрзо имала да постане најзначајнији фактор за уздизање „наше науке.“

На отварању били су присутни: од стране Двора пуковник Драгутин Тановић, Патријарх Димитрије, изасланици Карнегијевог фонда амерички посланик Принс и војни изасланик Џоасон, папски нунције Пелегринети, посланици, чехословачки Шеба, пољски Окенски, албански Ставри, турски Хикмет-беј, аустријски Хифингер, италијански Бодреро, немачки Олсхаузен, шпански Ланденго, помоћник министра просвете Драгомир Обрадовић, командант Београда ген. Зечевић, представници Народне скупштине, науке и скоро сви наставници Универзитета, као и друге истакнуте личности јавног и културног живота. На овој свечаности били су и представници Универзитетске библиотеке у Прагу Ђорђе Поливка и Свеучилишне у Загребу Фрањо Фанцев.

После освећења Библиотеке присутне је поздравио ректор Универзитета Павле Поповић, који је у исто време био и председник Библиотечког одбора. Он је том приликом рекао:

„Узимам реч само да кажем с коликом радошћу Универзитет приступа отварању своје Библиотеке. Ми смо пре неки дан отворили величанствени Патолошки институт; ми ћемо кроз који дан положити темељ не мање великој згради Техничког факултета — то су две велике радости наше, али се оне обе тичу само делова Универзитета, ма колико они важни били, једног института и једног факултета [. . .]. Универзитетска библиотека је својина и област свих института и факултета, заједничко добро наше, тековина Универзитета као целине. Радост је наша тим већа што видимо остварену давнашњу жељу нашу и конач, крунисан успехом, мучног и дугог, седмогодишњег труда нашег, и штедре помоћи универзитетских пријатеља. И какав конач! Како према јадним гомилицама књига које су остале после бомбардовања Универзитета и пљачке за време инвазије, и које су биле смештене у две три собе старе зграде, — како према њима изгледа ова дивна Библиотека! Готово да човек каже да у Београду нема ништа лепше од ове Библиотеке. Она је ресавско злато о којем пишу наши стари споменици. Најзад, радост је наша нарочито велика кад помислимо какве ће огромне услуге Библиотека чинити и у будућности. Она ће их нарочито чинити трима редовима наше школе и грађанства нашега: — 1. наставницима Универзитета и научним радницима у опште, 2. ученицима Универзитета, 3. свима који књигу воле.

Наставници Универзитета и сви научни радници наши имаће, хвала Богу, једанпут услове да могу како треба радити на науци. Они их досада нимало нису имали. Право је чудо како су могли у свом раду истрајати и показати успеха. Као што је једанпут речено, они су као и наш војник, који је, будући го и бос, ипак односио победу за победом. Јер, ни Народна Библиотека [. . .], ма колико била иначе богата и корисна, нема услова за научни рад у ширем смислу. То нису ни скромне семинарске библиотеке са својим помоћним ручним књигама. То има да буде само Универзитетска библиотека. Она треба да буде библиотека за пуно

научно испитивање. Она треба да садржи страну литературу, енциклопедије, библиографије, велике модерне колекције, светске велике часописе, најновије публикације, све докторске тезе, цео научни апарат, сва средства за научно испитивање, — једном речју све оно што треба једнако да имамо под руком а што ми досад скоро никад нисмо имали, него смо за сваки важнији рад, за свако консултовање литературе, морали ићи у иностранство. За научни рад, Универзитетска библиотека је потребна као насушни хлеб. Без ње нема тога рада, у крајњој анализи нема ни Универзитета.

Ученици Универзитета добијају Универзитетском библиотеком много више него њихови наставници. Узмите само шта то материјално значи за њих кад се три стотине студената може да измени дневно у овим просторијама, нарочито шта то значи за сиромашне студенте. Па само да имају где читати, па би било доста, а камо ли што ће седети у овако раскошној дворани за читање, са свима угодностима које видите! Универзитетска библиотека пружиће студентима и моралне користи. Нова педагогија све више полаже на лепоту као на васпитно средство. Што смо ми учинили нашу библиотеку тако лепом, то је што хоћемо да се у њој студент осећа друкчије него досад, да се остави извесних својих рђавих навика и да се боље привикне реду и раду [. . .]. Библиотека ће бити за све студенте атракција, центар који их све прикупља, снага која ће им дати воље за рад. Најзад, у интелектуалном, научном, знанственом погледу, Библиотека ће највише на њих утицати. Јасно је да ће им она дати прилике за бољу стручну спрему и боље знање испитно. Али што бисмо ми нарочито вољели, и што ће им Библиотека нарочито дати, то је да они јаче уђу у научни рад, да се упуте у апарат научног испитивања, да знају консултовати стручну литературу. Срећни другови њихови на страни одавна то све знају, а наши су, по сили прилика, често лишени основне информације у том смислу.

Најзад, за све оне који књигу воле, Универзитетска библиотека биће од велике користи. Ма којем друштвеном реду они припадали, само ако озбиљно желе науку, ми ћемо им, према статуту Библиотеке, радо дати могућности да се њома користе [. . .].

То су користи које ће пружити наша Библиотека. Наравно, ова данас само је почетак. Библиотека ће се развијати у правцу који смо оцртали, и она ће тек у будућности донети праве плодове [...].

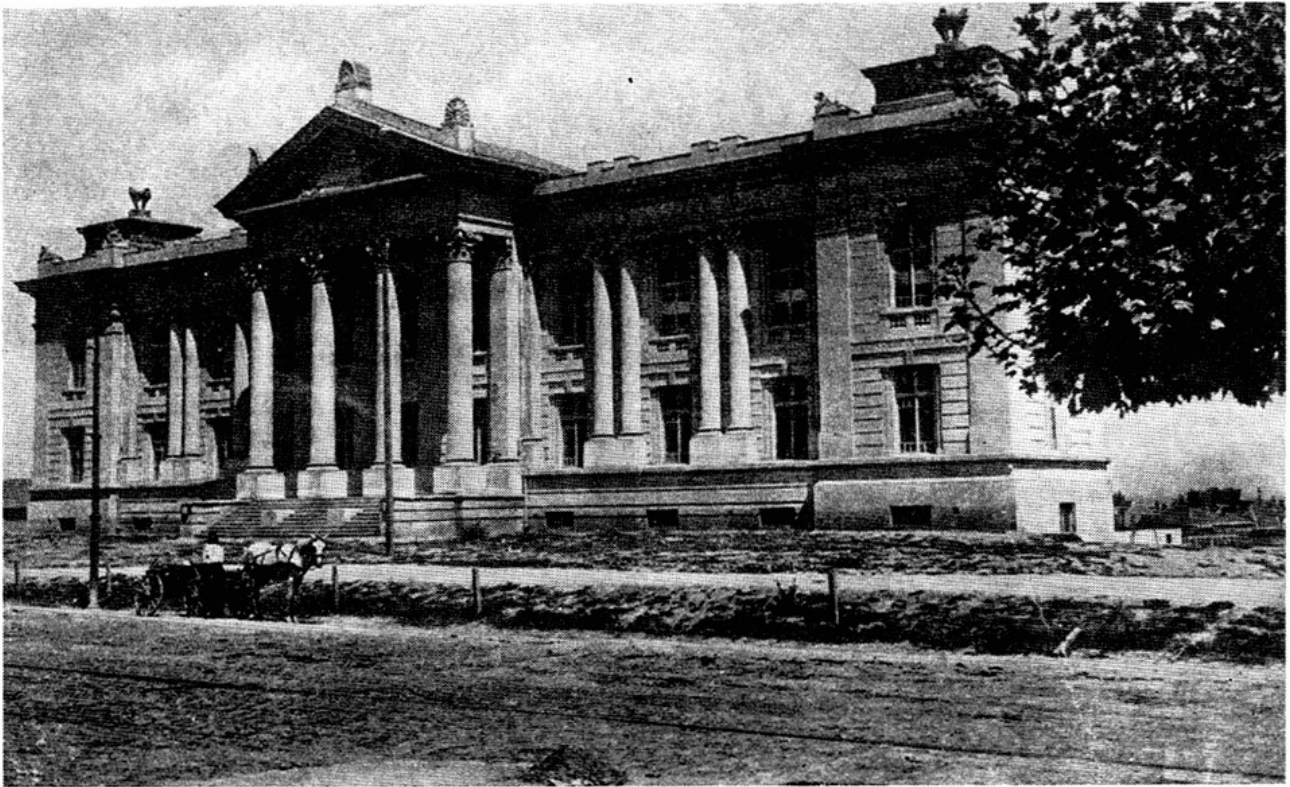
На крају, једна реч захвалности. Наша најлепша захвалност иде изванредном посланику и пуномоћном министру Сједињених Држава Америке Г. Ц. Д. Принсу, вама, г. посланиче, као представнику оне земље и заступнику оне задужбине из којих је потекла иницијатива и могућност да се Библиотека оствари. Као што гласи натпис на уласку у ову зграду, Универзитетска библиотека је плод благородне мисли и племенитог дара великог Американина и сина великог народа Андрије Карнегија. Без те мисли ми се дуго не бисмо сами сетили да ову Библиотеку градимо. Без тога дара ми не бисмо били у стању да је изведемо.“

Иза ректоровог поздрава дао је извештај Џонић у коме је говорио о историјату Библиотеке. Из његова излагања види се да су се у току изградње Библиотеке повећавали издаци, и да је зато утрошено из Карнегијевог фонда 3.110.000 за зграду, а 156.000

динара за намештај. Држава је потпомогла грађење сумом од 2.749.000 динара. Према његовом тврђењу Библиотека је имала две велике сале. Једна са 78, а друга са 148 места. Затим је имала три читаонице за наставнике: једна са 12, а друге две са по 8 места. На Галерији било је 20 места за читаоце. Осим тога било је нарочито Одељење за рукописе, карте и слике, као и једно одељење за чување драгоцености. Приликом отварања Библиотека је имала 30.000 књига у свом фонду.

После Џонићевог извештаја узео је реч амерички посланик Пинс. Он је на српско-хрватском језику између осталог рекао:

„Данашња свечаност је нов знак присне везе између Америке и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Ова Библиотека ће користити у првом реду вашим студентима, а затим целом вашем народу. Ваш народ, у првом реду Срби, показивали су се увек силни за напредак и одржавање свога народа и отаџбине. И у будућности ваш ће народ пребродити све тешкоће на које ће наићи. Ваши студенти и ђаци су прави темељ те лепе и боље будућности вашег на-

Зграда Универзитетске библиотеке на дан отварања

L'immeuble de la Bibliothèque universitaire le jour de son inauguration

рода[...]. Читајући вашу повесницу ја сам нашао да је једино начело свих Срба, Хрвата и Словенаца: *per aspra ad astra*.“

Када се завршила свечаност, присутни, вођени управником Џонићем, обишли су и разгледали све просторије и уређаје Библиотеке.

На дан отварања Библиотеке ректор је упутио студентима објаву и доставио је свима факултетима, молећи декане да је саопште наставницима, с препоруком да сваки од њих укаже на њу својим ученицима. Та објава је гласила:

„Данас је отворена Универзитетска библиотека.

Позивам све студенте Универзитета да од данас раде у њој. Боље него на икојем месту они ће тамо наћи све услове за рад:

потпун мир и тишину, велику угодност, све књиге које им требају. Како се у читаоници Библиотеке налазе лепе колекције приручних дела (енциклопедије, речници итд.) које сваком стоје на расположењу, а које се ни на којем другом месту не могу наћи, то ће студенти врло лако моћи да се упуте, у извесној мери, и у сами научни рад.

Позивам нарочито оне, који су по сили прилика или иначе имали да троше своје време на занимања која их одстрањују од школе и рада. Универзитетска библиотека је ту да их подсети да је њихов прави позив рад и школа, и да је сад више могућно да се одазову томе позиву.

Надам се да ће се студенти овом позиву одавати и да ће Универзитетска библиотека бити привлачна снага за све њих, и место које ће им дати воље за рад.“

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори :

1. Архив Београдског универзитета (регистри, протоколи и акта) 1919—1926. Чува се у Државном архиву Србије.
2. Записници Универзитетске управе и Универзитетског савета 1921—1926. Чувају се у Ректорату.
3. Архив Министарства иностраних дела Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1919—1921. Чува се у Архиву Мин. ин. дела Југославије.
4. Архив Министарства просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1919—1926. Чува се у Архиву Југославије у Београду.
5. Архив Филозофског факултета 1919—1926. Чува се у Архиву Филолошког факултета у Београду.

Литература :

1. Андре Карнеџи, Народна просвета (Београд) 26. VI 1926.
2. Буџет државних расхода и прихода Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца за 1924/25. годину, Сарајево 1924, 74, 90.
3. Дурковић-Јакшић, др Љубомир, *Историја српских библиотека 1800—1851*, Београд 1963.
4. *Encyclopaedia Americana V*, 632—634.
5. *Encyclopaedia Britanica IV* (1947), 892.
6. Јовановић Слободан, *Универзитетски положај*, Београд 1914, 8—9.

7. Карнеги, А., *Царство послова*, Београд 1904.
8. *Карнегијев дар*. Полагање темеља Универзитетској библиотеци, Политика 24. VI 1921.
9. March Tappan, Eva, *Andrew Carnegie's*, Boston and New York 1920.
10. Мишић, Смиља, *Павле Поповић и Универзитетска библиотека*, Срп. књ. гласник 57, 1937, 348—352.
11. Николић, Милоје Р., *Пројекат правила о уређењу Опште библиотеке Велике школе у Београду 1901. године*, Библиотекар 1962, 239—246.
12. *Отварање Универзитетске библиотеке*, Балкан (Београд) 25. V 1926.
13. *Отварање Универзитетске библиотеке*, Политика (Београд) 25. V 1926.
14. Поповић, Олга, *Библиотека Србског лицеја*, Библиотекар 1951, 1—12.
5. Поповић, Олга, *Општа библиотека Велике школе*, Библиотекар 1951, 97—107.
16. Поповић, Павле, *Једна лекарска библиотека у Дубровнику у XVI столећу*, Београд 1932 (сепарат из „Срп. архива за целокупно лекарство“).
17. Поповић, Павле, *О градским књижницама у Србији*, Сарајево 1912, сепарат из „Прегледа“.
18. Поповић, Павле, *Рад Универзитета у прошлој години*, Београд 1926, 3—4.
19. Поповић, Павле, *Универзитет у прошлој години*, Београд 1927, 2.

20. Поповић, Павле, *Универзитетска библиотека*, Срп. књ. гласник 18, 1926, 206—209.

21. Радојчић, Ђорђе Сп., *Творци и дела старе српске књижевности*, Титоград 1963.

22. *Списи Светога Саве и Стевана Прво-венчаног*, Београд 1930, 44.

23. *Универзитет у 1925—26 години*. Годишњи извештај ректора Универзитета Министарству просвете, Београд 1927, 48.

24. *Универзитетска библиотека*, Политика 14. IV 1921.

25. *Универзитетска библиотека*, Политика 21. VI 1921.

26. Цар, Марко, *Универзитетска библиотека*, Политика 23. IX 1922.

27. *Centenary of the Birth Andrew Carnegie. The British Trusts and their work with Chapter on the American Foundations*, Edinburgh 1935.

28. Џонић, Урош, *Општи каталог Универзитетских књижница*. Једна потреба Универзитета. Универзитетски живот (Београд) 1927, бр. 3, стр. 17—18.

LA FONDATION DE LA BIBLIOTHÈQUE UNIVERSITAIRE À BELGRADE

dr. Ljubomir Durković

En 1926 commence son travail la bibliothèque de l'Université de Belgrade. L'article expose l'origine de l'idée et la nécessité de la fondation d'une bibliothèque générale dans la plus haute des écoles serbes, ses tâches, sa construction et son inauguration.

La lutte pour le livre serbe et pour sa place dans la plus haute des bibliothèques scolaires a duré des siècles, Dositej Obradović y a participé aussi. Il a fondé dans cette lutte la bibliothèque au sein de la Haute Ecole en 1808, mais elle a été démoiliée en 1813.

Après la libération de la Serbie, la bibliothèque s'est établie dans la plus haute école de l'époque, qui s'appelait alors la Normale, et plus tard à la Haute Ecole. En 1844 la bibliothèque a été fondée au Lycée, mais quand le Lycée est devenu la Haute Ecole, la bibliothèque en a également fait partie. Cependant lors de la fondation de l'Université de Belgrade, la bibliothèque a été répartie entre les chaires. Rapidement ont s'est rendu compte qu'une erreur a été faite par ce morcèlement de la bibliothèque, il était question de nouveau de la fondation d'une nouvelle bibliothèque. A cause des guerres 1912—1918, il n'était pas possible de faire quoi que se soit dans le sens de la fondation d'une bibliothèque de l'Université.

Il faut remercier les amis américains de la Yougoslavie qui ont, à ce moment là, reconnu

les efforts et la lutte des Serbes pour la liberté, ainsi que les victimes de la première guerre mondiale, d'avoir donnée l'aide de la Fondation Carnegie* pour la construction de la bibliothèque à Belgrade. L'action pour l'aide matérielle a été mise en mouvement en 1919 à Washington. La fondation Carnegie a accordé, le 28 février 1920, 100.000 dollars pour la construction d'une bibliothèque à Belgrade et pour les besoins de l'Université de Belgrade. Plus tard l'Etat a, de son côté, donné une aide matérielle pour l'achèvement et l'équipement de la bibliothèque. La construction de la bibliothèque a commencé en 1921, sous la direction d'un comité composé des représentants de toutes les Facultés, avec le professeur Pavle Popović en tête. Les travaux de la construction de la bibliothèque ont duré jusqu'en 1926.

L'inauguration solennelle de la bibliothèque a eu lieu le 24 mai 1926. A cette occasion, l'importance de la bibliothèque pour les travaux de l'Université a été soulignée.

* Andrew Carnegie, 1835—1919, bienfaiteur de la Bibliothèque Universitaire de Belgrade, a été connu en Yougoslavie déjà en 1904, époque où son livre a été traduit et édité en serbocroate, sous le titre «Le Royaume des Affaires». Il a créé sa fondation dont beaucoup de pays ont reçu l'aide leur permettant de construire des bibliothèques.